

KRONIKA

PO JUTRU SPOZNAŠ DAN (ob Ingoličevi trilogiji POVEST MOJE MLADOSTI)

Književnost

Letošnji osemdesetletnik Anton Ingolič, plodovit in priljubljen pisatelj že več kot pol stoletja, je svoje spomine na otroštvo, deštvo in mladeništvo opisal v treh knjigah, ki jih je označil kot povest svoje mladosti in s tem trilogiji tudi določil naslov.

Ko je bilo pisatelju sedemdeset let, se je odzval notranji potrebi po ustvarjalni obnovitvi svojih prvih sedemnajstih življenjskih let. Leta 1979 je pri Mladinski knjigi izšel zanimiv in prepričljiv, avtentičen prikaz časa med letnicama 1907 in 1924, torej obdobje rasti in razvoja tega slovenskega podeželskega otroka od rojstva do zaključka nižjega šolanja na mari-borski realki, kamor so ga napotili navzlic njegovi želji, da bi obiskoval klasično gimnazijo.

Pisatelj Ingolič je zajel v prvi del torej zelo zanimiv in pretresljiv trenutek slovenske zgodovine, tedaj na prelomu med preteklostjo in prihodnostjo, med slovesom od podrejenosti Avstro-Ogrski in pričakovanjem svobode v novi državni skupnosti. Pravzaprav deček sam o tem v ranih letih ni premišljal, do njegove zavesti so prihajali le odlomki pogovorov v domači obrtniški, mizarški delavnici, ki jo je vodil strog in skrajnje dosleden oče, prežet z delovno vnemo in željo po samostojnosti in uspešnosti, zaradi česar je vpregel v delo vse domače. Zato delavnica tudi med vojno ni propadla, saj je mati vsa štiri leta, kar je bil oče na fronti, čutila kot svojo temeljno nalogo, da prehrani vse tri otroke in ohrani domačo delavnico neokrnjeno, kakor že so bili časi nepojmljivo naporni in so iztiskali poslednjo kapljo znoj.

Polskava, rodna vas Antona Ingoliča,

je v bistvu prisposoda povprečne slovenske večje vasi, že trga, z vsemi značilnostmi in navadami, zato si moremo ob pripovednikovem plastičnem popisovanju natančno predstavljati, kako je življenje na našem podeželju pred desetletji zares potekalo. Stalna spremljevalka skoraj večine, ki se je šele skušala vraščati v novo, trško plast prebivalcev, prihajala pa je iz kmečkega zaledja, je bila beda, je bilo pomanjkanje. Vojska je vsemu dala le še grozljivejši in bolj neusmiljen pečat. Zaznamovala je zlasti otroke, žrtve pomanjkanja in odrekanj, pokopanih sanj in skopega otroštva. Saj je tudi deček Tonek pred vstopom v prvi razred moral služiti s svojimi nežnimi leti na Pohorju pri babici svoj prvi kruh kot pastirček. Slovo od matere in obeh sestra je pomenilo zanj pravo tragedijo, na srečo kmalu pozabljeno. Po vrnitvi je bilo konec prvega otroštva ne le zaradi šole, pač pa zaradi odgovornosti, ki se je zalezla vanj kot dečka, ker je bila hiša brez očeta in je na materinih ramenih ležalo čisto vse, skupaj z ruskimi vojnimi ujetniki. Zaradi vsega tega je Tonek moral zoreti hitreje in ni čudno, da je že prisluškoval pomenkom odraslih o revoluciji, krivicah, neenakosti med ljudmi, da se je celo skušal naučiti govoriti z ujetniki po njihovo, pel z njimi njihove pesmi in je razumel očeta, ki je bil ubežnik iz vojske, zakaj se noče vojskovati za Avstro-Ogrsko, zakaj odklanja razlike med ljudmi. Pa tudi begunci s Primorskega so vnašali na Polskavo nemir, porajali vprašanja, ki so terjala odgovore. Življenje je postajalo bolj in bolj zapleteno ne le zaradi pomanjkanja kruha nasploh in vseh vrst ponižanj v zvezi s tem, saj so bili Ingoličevi družina nečastnega avstro-ogrskega vojaka, pač pa tudi zaradi diferenciranih političnih problemov, mimo katerih kratko malo celo desetletnik ni mogel.

Pri vseh zunanjih in notranjih zapletljivih, vraščenih v dečkovo odrasčanje, pa se je bolj in bolj jasnilo v njegovi zavesti dejstvo, da ne bi maral po očetovih stopinjah. Obrt ga ni mikala. Zanimalo ga je učenje. Ne le, ker je bil kratkoviden in telesno bolj šibak, torej ne ravno primeren za naporno mizarsko delo, pač pa, ker ga je neustavljivo vleklo le k novemu in novemu znanju, neubranljiva je bila potreba, da bi vedel več in več. Narava, ki jo je odkrival v vsej njeni pohorski in podpohorski lepoti, mu je bila že od prvega časa vodnica k lepemu in skladnemu, mu je prebujala dušo in srce bolj in bolj, ga vodila h knjigam, k razvozlanju novih in novih skrivnosti o življenju, človeku, znanosti. To je bilo v njem nepremagljivo in nepremakljivo, to je spoznala njegova mati, zmerom polna razumevanja za njegove posebnosti, in temu se je končno moral ukloniti tudi njegov oče navzlic svojemu odporu in sočasno želji, da bi prav njegov prvorojeni sin postal njegov naslednik v mizarski delavnici, najsi mu je bilo prav ali ne. Morebiti je svoje dodala k njegovi neodjenljivosti in nepopustljivosti prav vojna, da je doumel želje svojega sina in se odrekel upom. Ker sta se zatem rodila še dva sinova, je prenesel svoje načrte nanju, toda tedaj je bil Anton že na mariborski srednji šoli in trdno odločen, da iz svojega življenja nekaj naredi, da se posveti pisanju, ki ga je zamikalo čisto resno kmalu po prihodu v Maribor.

Svet, ki se je v jutru pisateljevega življenja raztezal od Polskave do Kočna na Pohorju in do Pragerskega, se je po končanih sedmih letih osnovne šole in vpisu na mariborsko realko razširil do Maribora in Piramide ter Slovenske Kalvarije, do Drave in obronkov Pohorja s te strani. Ne posebno širok in v bistvu tudi ne zelo prijazen svet, v katerega je bil prisiljen stopiti Ingolič pri trinajstih letih, deček že zunaj otroštva, pa še ne v fantovstvu, občutljiv čez mero, a prisiljen na molk in obsojen na sprejemanje, najsi ga je še tako žalilo in mučilo.

Pri sedemnajstih je zanesljivo vedel, da bo šolanje nadaljeval, da si ne bo več dovolil takšnih življenjskih razmer, v kakršne je bil postavljen v Mariboru prva tri leta, da bo pisatelj in da se mora še veliko naučiti. Odločitev, ki je sicer pomenila dodaten napor, a prinesla svobodo in olajšanje, je bila nepreklicna navzlic nasprotovanju staršev; poslej ne bo več stanoval v Mariboru in goltal ponižanja, pač pa se bo vozil v šolo, četudi bo moral zgodaj vstajati za na vlak, ki je vozil mimo Pragerskega.

Zgodbe mojega jutra so brez dvoma eden izmed nizov podobnih zgodb tudi drugih slovenskih razumnikov, najsi so zemljepisne določenosti drugačne in podatki spremenjeni. Za vse pa je skupna ugotovitev, ki je izklesala tudi Ingoličev ustvarjalni značaj: do zvezd je skoraj edino le mogoče skozi trnje. Toda vztrajnost in želja po znanju delata čudeže.

Otroštvo se je izteklo, oblikovalo se je mladenišvo, napolnjeno s čustvenostjo, odprto novemu in polno zaničevanja vsega nečednega, z odporom do nevednosti in izrojenj vseh vrst. Vendar pa je bilo lažje prebroditi težave prav zaradi zdrave naslonitve na naravo, tega pa je v mestu najbolj pogrešal. Mesto je v teh prvih povojnih letih preživljalo še trzavice zaradi sprememb, nasprotij med nemškim in slovenskim prebivalstvom, prilagajanja drugačnemu načinu življenja.

Zlasti globoko sled je v pisatelju zapustilo srečanje s kaznjenci, ko je stanoval pri kaznilniškem pazniku v mariborski kaznilnici in bil priča nasilju nad političnimi zaporniki. Bilo je novo spoznanje, kakor so se nasploh kar kopicila in zaradi česar je tako rad segal po knjigah in v njih iskal odgovorov na nerazjasnjena vprašanja.

Na nižji realki je bil zgleden in razmišljajoč dijak, ki ga je vleklo k izvoljenemu cilju, tistemu na drugem, očetovem povsem nasprotnem bregu. Zdaj je znal, kakor drugi vrstniki njegove usode, poskrbeti že sam zase. Zaslužek si je iskal kot inštruktor slabših učencev. Začel je

tudi že pisati v dijaški šolski list. Po mali maturi se je opogumil in poslal v tedaj zelo brani časopis Mladika svoj prvi prispevek. V zadnjem počitniškem mesecu je odkril v Listnici uredništva urednikov odgovor, ki ga je potrl in opogumil hkrati. Franc Saleški Finžgar, urednik in eden tedaj najbolj branih slovenskih pisateljev, mu je napisal, da je s to črtico prestal svojo pisateljsko malo maturo, do velike pa se mora naučiti o pisanju še zelo veliko, da mu bo pero teklo, kakor je želeti.

Zgodbe pisateljevega jutra so s tem končane. Dvomi, iskanja, omahovanja, odločitve so bile za njim. Pred novim obdobjem se je znašel mladenič, ki je želel dati svojemu življenju smisel in veljavo.

Ko je Anton Ingolič dopolnil petinšedeset let, je vnovič segel v spomine na svojo mladost in leta 1982 je izšla (tudi pri Mladinski knjigi) druga knjiga; z naslovom Nemir mladostnika je skušal določiti vsebino. Kot višješolec, med katere je stopil, je sprejel nase nove dolžnosti. Potrebovala ga je šola, neprijazni časi so terjali njegovo pomoč doma v delavnici, ki jo je oče želel razviti še bolj, v boljše mehanizirano. Pa tudi razvoj je terjal svoje. Pisatelj, zdaj odločen mlad človek, pa je za svoje učenje potreboval vse več časa. Preživljati se je moral v glavnem sam, iskati rešitve tegob in težav sam, kajti družina se je povečala, obveznosti so se množile. Glavna opora je bila in je ostala mati, ki nikoli ni marala krniti njegovih predvidevanj o prihodnosti, o željah za bodočnost. Kljub skrajni delavnosti je mlademu realčanu ostalo toliko časa, da se je mogel vključiti v polskavsko kulturno – prosvetno življenje in dejavnosti. Zlasti v gledališko. Bil je igralec, režiser, prevajalec, svetovalec. V Mariboru se je navezal na gledališče, ki je tedaj začelo živeti polno. Ob prebiranju knjig in vse bolj kritičnem odnosu do njih se je razvijal tudi v premišljevalca z izrazitim posluhom za dramsko ustvarjalnost. Vrhu vsega je napolnil tudi čas prve

ljubezni, prave, kakor je ocenjeval, po tistih bežnih prvih, najstniških; resne in zato terjajoče vso resnobo in njegov zreli odnos. V vasi, kot je bila Polskava, ali je katerakoli druga vaška srenja, so oči povsod, ušesa nastavljena na najbolj nepredvidenih mestih. Soseska rada živi od opravljanja, vpletanja v zadeve drugih, če pa gre za bolj zapletene odnose med mladima, je reč še toliko bolj občutljiva, saj lahko povzroči zaostrene in nezaželene posledice.

Mladi Ingolič je ves v ognju svoje prizadevnosti, vnet za vse, kjer more pomagati s svojim znanjem in razumom, zaljubljen, v šoli poln načrtov, preživlja višje razrede mariborske realke. Čeprav je zmerom s sušo v žepu, še vedno željan novih knjig, da bi povečal svojo skromno knjižnico, upira svoje upe v dovolj rožnatih barvah, najsi ga lomi včasih obup in se ga loteva dvom, kako bo naprej, bo lahko obiskoval univerzo, dosegel, za kar se je odločil in za čimer hodi že tako dolgo.

Druga knjiga, Nemir mladostnika, je osupljivo odkrita in bralcu zato res blizu, najsi mu odkriva tedanje stanje ali najsi mu govori o mladi veri in upanju, vztrajnosti in trdni volji, o premagovanju vseh ovir. Po tej plati bi knjiga utegnila biti izredno koristna današnjemu dozoreva-jočemu človeku, ki včasih išče prav ne-bogljeno, ker nima vztrajnosti ali je obdarjen s preveliko mero lagodnosti in pristajanja, vztrajnosti si pa ni privzgojil. Prav tako so vredni premisleka pisateljevi odnosi do okolice in čustvenosti, ki mu je odlična vrednota, ne pa enodnevniki doživljaj, s kakršnim žlahtnjenje srca nima najmanjše zveze.

Anton Ingoliču se je namreč v najbolj občutljivih odstavkih posrečilo ostati pripovednik, nikoli poučevalec z vzdignjenim prstom, kar sodobnega, zlasti mladega bralca tako odbija. Nekdanje čase, čase svojega jutra in mladostnega nemira, je osvetlil prikupno, sveže, ohranil je na podobi vse barve, ki prepričujejo, za-

to si jih je vredno ogledovati in zapomniti.

Le jasna zavest in trdnost tudi vodita k uresničevanju zastavljenega. Ker ni bilo druge možnosti, se je pisatelj po končani realki odločil za enoletni pospešeni študij francoskega jezika v Parizu, kar bi mu omogočilo poučevati ta predmet na srednji šoli ali ga zaposlilo v kakšnem predstavnosti oziroma ustanovi. Seveda brez materine podpore ne bi mogel obstati, čeprav je oče prispeval svoj delež vsak mesec. Toda Pariz je bil tudi za najskromnejšega študenta zmerom predrag. Tudi zaradi kopice mamljivega kulturnega bogastva, ki je vedoželjnemu na voljo in bi ne imelo smisla priti v Pariz, pa se mu odreči.

Mladi študent se je zakopal v študij, si pomagal celo s statiranjem v gledališču, da je premagal že prav kritične gmotne razmere, opustil tudi branje domačih knjig in pisanje, da ne bi razočaral sebe ne drugih. Jezik zagotovo ni bil zanj lahak, stanovanje je bilo med najslabšimi, kar jih je kdaj imel, ločitev od ljubljenega dekleta Adele vse hujša teža, nasprotovanje njenih staršev, zlasti matere, nezanos. Vse to se je zgoščalo v pogostoma nepremagljivo težo, ki ga je iz nje reševala le zavest, da mora premagati vse zaradi prihodnosti.

Pri osemdesetih je Ingolič znova sedel k pisanju spominov iz časov študija na ljubljanski univerzi in čakanja na prvo službeno mesto po diplomi, o poroki z Adelo in rojstvu hčerke Alde, o ponižujočih časih, ki pa jih je prebil častno in ponosno, do prvega službenega dne na ptujski gimnaziji. To, tretjo knjigo, je naslovil Leta dozorevanja in sodi med pretresljiva pričevanja o življenju slovenskega izobraženca v letih pred veliko gospodarsko krizo, ki je uničila toliko ljudi in ni prizanesla niti pridnemu Ingoličevemu očetu in kot mravlja delavni materi ter njuni mizarski delavnici.

Leta dozorevanja sklenejo pripoved pisateljevega prvega četrstoletja življenja. Za njim so trda in naporna leta

mladosti, odločitev, trdna volja in zavest, da je treba premagati zbežanost, ostati zvest samemu sebi. Zlasti pa ne dovoliti, da te karkoli iztiri.

Pisatelj nikoli ni dovolil, da bi karkoli poseglo v njegove najtrdnejše sklepe. Kakor je notranje zorel v moža, je sočasno poglobljajal svoj odnos do okolice, so ljudi, do posameznikov. Prirojen posluš za življenje, brez katerega pisatelj ne more biti pisatelj, se mu je ostril bolj in bolj. Ustvaril si je svoje poglede na vsa dogajanja, sredi katerih se je znašel, in svoj lastni odnos do njih. Tako je zmogel bremena, ki si jih je naložil, bodisi da je šlo – v prvi vrsti – za uresničitev njegove ljubezni do pekove Adele bodisi da se je moral – vse bolj in bolj – otepati z gmotnimi problemi.

Njegova ljubezen do razumevajoče in v čustvih neomahljive, zgledno rahločutne življenjske sopotnice Adele, dovolj močne obrniti hrbet predsodkom domačih in tudi preživelim nazorom o poroki in ljubezni, učiteljice v Halozah, je postala po prestanih preskušnjah Antonu Ingoliču resnično vodilo. Spomini na to ljubezen, postavljeno na trde preizkušnje, so med najlepšimi stranmi, kar jih je pisatelj napisal o ženski požrtvovalnosti, vdanosti in zvestobi, pravi opori moškemu zaradi popolnega razumevanja. S tem je v bistvu Adela šele nekaj let po svoji smrti dobila literarni spomenik trajne veljave. Tankočutnost, s katero odkriva pisatelj gube svoje in dekletove duševnosti, pa bi bila lahko za zgled piscem, ki tega ne umejo dovolj občutljivo. Tako je tudi ljubezen zadobila v teh spominih mesto, ki ostaja v bralčevi zavesti, saj ji je izkazano najgloblje spoštovanje.

Brezposelni profesor pomaga svoji ženi, učiteljici na Polenškaku, premagovati vsakdanje težave. Pazi na hčerko Aldo, rezlja, začenja resno pisati. Moško prenaša pomilovalne poglede, podcenjevalen odnos domačinov, ki nimajo zmerom pravega razumevanja za brezposelnega šolanega človeka, ki se ukvarja s priložnostnim delom, tako oddaljenim njegovi

izobrazbi. Šele trenutek, ko prestopi prag ptujske gimnazije, ko ga pozdravi ravnatelj in mu odredi razrede, nastopi trenutek olajšanja in zadoščenja po vsem prestanem.

Vsekakor si je mogoče po prebrani trilogiji natanko predstaviti stanje na Slovenskem podeželju in v mestu, polno nepremostljivih ovir, z vsiljenostjo zgodovinske pogojenosti, z odmerjeno skopu pravico in veliko mero krivic. Ne preseneča potemtakem, da je Ingoliča že kot zelo mladega pisatelja gnalo v opisovanje tega večnega hotenja slovenskega človeka, sle po svobodi in pravici do dela, do prostora pod soncem. Velik del njegove pisateljske osebnosti je bil v tem, ko je popisoval dobro mu znano revščino, surovost življenja, mrzlo odmerjene rezine kruha. In navzlic vsemu volja, lju-

bezen do dela, zemlje, do razvoja, do napredka. Zmerom opazna nakopičena moč malega človeka malega naroda, duhovna in telesna upornost, da se ne da zatreti.

Pisatelj Anton Ingolič tudi ni dovolil ne času ne okoliščinam, da bi ga bile speljale z začrtane poti. Vsa svoja leta je zavezal pisanju in med desetlinami knjig so nekatere uspešnice, znane po svetu. Tako je del duše in srca slovenskega človeka postal del svetovne duše in srca, opominjajoč na značilnosti našega, slovenskega življenja.

Trilogija *Povest moje mladosti* je hkrati tudi zgodba slovenske politične mladosti, njene zoritve in iskanja poti v prihodnost, kakor jo je doživljala v letih tik pred prvo vojno in tja v trideseta leta.

Nada Gaborovič

PEPSI ALI IGRALEC KOT LITERARNI JUNAK

Tone Partljič, po svoji prvotni življenjski odločitvi učitelj, potem pa dvajset let dramaturg Drame SNG v Mariboru in zdaj že nekaj mesecev umetniški vodja MGL, je – če smem tako reči – gledališki človek po svoji naravi. Pa ne samo zato, ker pač v gledališču »združuje delo« ali zato, ker piše predvsem za oder, temveč tudi po svojem dožemanju življenja ter ljudi in celo po svojem vedenju. Partljič skoraj vedno zabava ljudi okrog sebe in v vsem, kar se zgodi, skuša najti in izpostaviti dimenzijo smešnega ali komičnega. Kakorkoli že, namen tega zapisa nikakor ni analiza Partljičevega značaja; želel sem samo poudariti, da je avtor petih novel, zbranih v knjigi *PEPSI ALI PROVINCIALNI DON JUAN*, ki jo je l. 1986 izdala in založila Založba Borec, gledališnik ne le po poklicu, temveč tako rekoč po svoji duši in naravnosti v življenje, v katerem vedno opazi in najde trenutek igre in nastopanja pred drugimi in pred seboj tudi pri ljudeh, ki jih opisuje. In tako ni niti najmanj presenetljivo,

da je snov za teh pet novel v celoti zajel iz življenja igralcev. Svet igralcev pa je, čeprav tudi ta poklic vse bolj opredeljuje mo kot pač poklic med poklici in mu odrekamo nekdanjo spotalkljivost pa tudi njegov nekdanji sijaj in čar, še vedno nekoliko eksotičen in skrivnosten, igralec pa za večino drugih ljudi še zmeraj po malem amoralno in prenapeto, vendar hkrati tudi privlačno in vznemirljivo bitje. Partljič pa ga v svojih novelah opazuje in opisuje z druge strani. Njegovi junaki (upokojeni igralec »drugih« vlog in nesojeni dobitnik »Talijskega prstana, razočarani samomorilec Lucijan Petkovšek, nadobudni Rastko Miškič-Pepsi, ki se zaposli v provincialnem gledališču, da bi odslužil štipendijo, in ki ga, zapletenega v vozel donjuanskih pretenzij med ljubljenskim zakoljem prenapeta sentimentalna mladoletnica, Marija, ki ji ljubosumni mož ne dovoli igrati in jo nazadnje z avtomobilom zapelje v skupno smrt, razočarana kronična pijanka in nato nič manj razočarana abstinentka Veronika in nekdanji partizanski kulturnik in potem povprečni igralec Ural, ki ga pomotoma ustrelijo graničarji, za katere je